

Förtal och förolämpning

Särskilt om handläggning och åtalsprövning

Handbok (ersätter RättsPM 2014:2)
Utvecklingscentrum Stockholm
Januari 2019

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
1 Inledning	8
2 Rättslig reglering om ärekränkingsbrott och åtalsprövning.....	10
2.1 Förtal.....	10
2.1.1 Förtalsuppgiften.....	10
2.1.2 Spridningen.....	11
2.1.3 Ansvarsfrihetsregeln i 5 kap. 1 § andra stycket brottsbalken.....	12
2.1.4 Ansvarsfrihet p.g.a. social adekvans	13
2.2 Grovt förtal.....	14
2.3 Förolämpning.....	15
2.4 Åtalsprövningsregeln.....	16
2.4.1 Åtalsprövningsregelns innebörd.....	16
3 Allmän åklagares behörighet att handlägga ärekränkingsbrott	19
3.1 Inledning	19
3.2 Det grundlagsskyddade området.....	19
3.3 Innebörden av JK:s exklusiva behörighet	20
3.4 Den praktiska handläggningen vid överlämnande till JK	21
4 Handläggningen av ärenden om ärekränkingsbrott.....	22
4.1 Finns det anledning att anta att brott har begåtts?.....	22
4.1.1 Oklart om ärekränkingsbrott kan ha begåtts men klart att allmänt åtal inte är påkallat	23
4.2 Innefattar gärningen även annat brott än förtal resp. förolämpning?.....	23
4.3 Är det fråga om en sådan situation som anges i 20 kap. 5 § brottsbalken då någon åtalsprövning inte ska ske?	24
4.4 Har målsäganden angett brottet till åtal eller är målsäganden under 18 år?	24
4.5 Är det fråga om en sådan situation som krävs för att allmänt åtal ska kunna väckas för förolämpning?	24
4.6 Beslut om förundersökning eller förundersökningsbegränsning?	25
4.7 Förundersökningsledarskap m.m.	25
4.8 Sanningsbevisning och försvarlighet – något om utredning och bevisföring	25
4.9 Åtal eller strafföreläggande – några sekretessfrågor	27
5 Åtalsprövningen – vägledning.....	28
5.1 Inledning – allmänt om åtalsprövningen	28

5.2	Närmare om åtalsprövning vid förtal och grovt förtal.....	29
5.2.1	Allmän vägledning	29
5.2.2	Vägledning för vissa typiska förtalssituationer.....	32
5.3	Närmare om åtalsprövning vid förolämpning.....	34
5.3.1	Allmän vägledning	35
5.3.2	Vägledning för vissa typsituationer	35
6	Konkurrensfrågor.....	38
6.1	Utgångspunkter	38
6.2	Exempel	38
Bilaga	Checklista när ett ärende om ärekränkingsbrott kommer in	40

Sammanfattning

Denna handbok innehåller vägledning om handläggningen av ärenden om ärekränkingsbrott samt om tillämpningen av åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken. Handboken inleds med en översiktlig redogörelse för den rättsliga regleringen om förtals- och förolämpningsbrott samt om åtalsprövning ([kapitel 2](#)). Sist finns en [checklista](#) som kan användas som stöd vid de inledande överväganden som måste göras när ett ärende om ärekränkingsbrott kommer in.

Allmän åklagares behörighet ([kapitel 3](#))

- Ärekränkande uttalanden eller uppgifter som lämnats i ett grundlagsskyddat medium får bara prövas av Justitiekanslern (JK).
- Någon prövning i sak får inte göras av polis eller åklagare utan ärendet ska i ett sådant fall omgående överlämnas till JK.
- Vid tveksamhet om ett ärende ska handläggas av JK eller av allmän åklagare kan vägledning sökas i JK:s promemoria om kompetensfördelningen (finns på Rånet). Om behörighetsfrågan därefter fortfarande är tveksam ska JK kontaktas omgående. Kontaktuppgifter finns i promemorian.

Handläggningen av ärenden om ärekränkingsbrott ([kapitel 4](#))

- *Finns det anledning att anta att brott har begåtts? ([4.1](#))*

Först måste det prövas om det överhuvudtaget finns anledning att anta att förtals- eller förolämpningsbrott har begåtts. Många anmälningar avser uttalanden som inte är brottsliga och förundersökning ska då inte inledas eller läggas ned på den grunden. Om en spridd uppgift bedöms som förtal i teknisk mening måste ställning tas till om det kan anses ha varit försvarligt att lämna uppgiften eller om den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den.

Om det är tveksamt om ärekränkingsbrott kan ha begåtts men det står klart att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt kan åklagaren besluta att inte inleda eller att lägga ned en förundersökning med stöd av åtalsprövningsregeln. I ett sådant beslut bör åklagaren lämna en närmare motivering i fritext.
- *Innefattar gärningen även annat brott än förtal resp. förolämpning? ([4.2](#))*

I de fall gärningen innefattar även annat brott än förtal resp. förolämpning, och förundersökning inleds för det andra brottet, kan förundersökning inledas för ärekränkingsbrott utan åtalsprövning. Det följer av 20 kap. 4 § rättegångsbalken.

- *Är det fråga om brott av en särskild befattningshavare? (4.3)*
Ärekränkingsbrott som har begåtts av vissa särskilda befattningshavare får, enligt 20 kap. 5 § brottsbalken utredas och lagföras av allmän åklagare utan åtalsprövning.
- *Har målsäganden angett brottet till åtal eller är målsäganden under 18 år? (4.4)*
I andra fall än de som nämnts ovan krävs att målsäganden har angett brottet till åtal, utom i de fall målsäganden är under 18 år.
- *Är det en sådan förolämpningssituation där allmänt åtal får väckas? (4.5)*
Förolämpning får bara åtalas av åklagare om den har skett mot någon i eller för dennes myndighetsutövning eller om det är fråga om en "hatbrotts-situation".
- *Förundersökning eller förundersökningsbegränsning? (4.6)*
Åklagaren måste göra en inledande åtalsprövning enligt 5 kap. 5 § brottsbalken, dvs. en prövning av om brottet faller under allmänt åtal. I annat fall ska förundersökningsbegränsning normalt ske. Om anmälningsuppgifterna inte innehåller tillräckligt underlag för den bedömningen bör förundersökning inledas så att förutsättningarna för allmänt åtal kan utredas.
- *Beslut av polis eller åklagare? (4.7)*
Om förundersökningen leds av polis har polisen behörighet att besluta om förundersökningsbegränsning med stöd av åtalsprövningsregeln. Åtalsprövning efter slutförd förundersökning får bara beslutas av åklagare.
- *Sanningsbevisning (4.8)*
Straffansvaret för förtal gäller i princip oberoende av om den spridda uppgiften är sann eller inte. Huvudregeln är att någon sanningsbevisning inte ska föras. I vissa undantagsfall kan det dock bli aktuellt att utreda en uppgifts sanningshalt.
- *Försvarlighet (4.8)*
Åklagaren har bevisbördan för att det inte var försvarligt att lämna en förtalsuppgift. Om det var försvarligt att lämna uppgiften och den tilltalade för bevisning om att uppgiften var sann får åklagaren föra motbevisning.
- *Sekretess (4.9)*
Om det finns skäl att behålla sekretessen i ett förtalsärende bör åklagaren inte utfärda strafföreläggande utan i stället väcka åtal.

Allmänt om åtalsprövning ([avsnitt 5.1](#))

- Presumtionen är att åklagare endast undantagsvis ska föra talan om ärekränkingsbrott.

- För att åtal ska vara påkallat från allmän synpunkt bör det finnas antingen ett klart samhällsintresse av att brottet beivras eller starka skäl med hänsyn till målsäganden.

Åtalsprövning vid förtal och grovt förtal ([avsnitt 5.2](#))

- En helhetsbedömning av omständigheterna ska göras.
- Uppgiftens innehåll och karaktär, spridningens omfattning och karaktär samt konsekvenserna för målsäganden har betydelse för bedömningen.
- Om spridningen av en förtalsuppgift bedöms vara försvarlig och det finns omständigheter som talar för att den spridda uppgiften är sann eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den, bör allmänt åtal normalt inte väckas.
- Ju allvarligare förtalsbrottet är, desto starkare är skälen generellt sett för allmänt åtal.
- Vid grovt förtal med ett straffvärde på fängelsenivå är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt.
- När en innehavare av en allmän befattning utsätts för förtal som avser hans eller hennes åtgärder i tjänsten är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt.
- I många fall är spridningen av en nedsättande uppgift också straffbar som olaga integritetsintrång. Då krävs inte någon åtalsprövning avseende förtalsbrottet.

Åtalsprövning vid förolämpning ([avsnitt 5.3](#))

- Åtalsprövning vid förolämpningsbrott blir aktuellt bara i de fall som anges i 5 kap. 5 § första stycket 2 och 3 brottsbalken, dvs. vid förolämpning i anledning av myndighetsutövning eller i en "hatbrottsituation".
- För att åtal ska vara påkallat från allmän synpunkt krävs att det är fråga om förolämpning av allvarligt slag.
- Vid förolämpningsbrott som inte bedöms som grovt är åtal bara undantagsvis påkallat från allmän synpunkt.
- Om straffvärdet ligger på fängelsenivå är det normalt påkallat att förolämpning utreds och lagförs av det allmänna.
- Allmänt åtal kan i vissa fall vara påkallat vid återkommande förolämpningar.
- Vid enstaka fall av förolämpning är allmänt åtal normalt inte påkallat.
- Allmänt åtal kan dock vara påkallat vid enstaka allvarliga förolämpningar av särskilt kvalificerat slag.
- Att ett uttalande gjorts i affekt talar normalt mot allmänt åtal.

Konkurrensfrågor ([kapitel 6](#))

- Om det anmälda förfarandet, utöver ärekränkingsbrott, även innefattar brott med ett annat skyddsintresse är utgångspunkten att åtal ska väckas för såväl ärekränkingsbrottet som det andra brottet.
- Förtal och olaga integritetsintrång anses ha olika skyddsintressen och åtal bör därför väckas för båda brotten i konkurrens.
- Om skyddsintresset är detsamma, t.ex. vid ofredande och förolämpning, finns inte skäl att åtala för båda brotten.

1 Inledning

Denna handbok ersätter RättsPM 2014:2 Förtal och förolämpning som nu är upphävd. Justeringar har gjorts såväl vad gäller innehållet som i fråga om uppbygg och struktur. Vissa delar har tagits bort, exempelvis avsnittet om skadestånd. I den delen hänvisas till RättsPM 2018:2 Skadestånd. I andra delar har vägledningen gjorts mer utförlig.

Huvudsyftet med handboken är att ge såväl rättslig som praktisk vägledning för åklagares handläggning av ärekränkingsbrott. Fokus ligger framförallt på tillämpningen av åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken. Eftersom den regeln inte tillämpas av domstol, utan enbart av åklagare, finns inte någon rättspraxis att hämta vägledning från. Frågan är också relativt sparsamt behandlad i doktrinen samtidigt som det är svårt att utifrån förarbetena få en tydlig uppfattning om i vilka konkreta situationer allmänt åtal bör väckas för förtals- och förolämpningsbrott. Mot den bakgrunden fyller Åklagarmyndighetens egen vägledning på området en särskilt stor funktion och målsättningen har varit att göra den så tydlig och lättanvänd som möjligt. Det har inte varit alldeles enkelt; frågorna är både komplicerade och komplexa och har i många fall inga givna svar.

Åtalsprövningsregeln ändrades år 2014 då utrymmet för allmänt åtal utvidgades genom att det tidigare kravet på särskilda skäl för att åtal skulle vara påkallat från allmän synpunkt togs bort.

Utvecklingscentrum Stockholm hade under år 2017 i uppdrag att göra en uppföljning för att utröna i vilken utsträckning lagändringen medfört någon ändrad praxis.¹ Uppdraget redovisades i en rapport i december 2017.² En av de slutsatser som drogs var att åklagarna överlag tillämpade åtalsprövningsregeln i enlighet med vägledningen i RättsPM 2014:2. Det konstaterades emellertid också att det kunde finnas skäl att överväga om vägledningen behövde ändras i något avseende och att det kunde finnas behov av att se över de exempel som lämnades.³

UC Stockholms uppfattning är nu, mot bakgrund av bl.a. genomgången år 2017 och fortsatta iakttagelser inom ramen för överprövningsverksamheten och i vår omvärldsbevakning, att det bör finnas ett något större utrymme för polis och åklagare att utreda och lagföra förtalsbrott jämfört med hur tillämpningen har sett ut hittills. Framförallt kan det finnas behov av att i något fler fall inleda förundersökning för att bl.a. utreda förutsättningarna för allmänt åtal. Den nya

¹ UCVP 2017 B.11 Ärekränkingsbrotten.

² Åtalsprövning vid ärekränkingsbrott – uppföljning och analys med anledning av lagändringen år 2014, Utvecklingscentrum Stockholm, december 2017.

³ Se även BRÅ:s rapport Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet (Rapport 2015:6) s. 112 och betänkandet Integritet och straffskydd, SOU 2016:7 s. 436 f.

vägledningen lämnas med dessa utgångspunkter. Några större förändringar är dock inte avsedda – fortfarande ska allmänt åtal för förtalsbrott bara väckas i undantagsfall.

När det gäller förolämpningsbrott är UC Stockholms bild, framförallt utifrån domar vi har sett, att allmänt åtal fortfarande väcks i viss utsträckning för enskilda fall av förolämpning mot t.ex. myndighetspersoner, trots att det inte rör sig om förolämpning av allvarigare slag.⁴ Syftet med den nya vägledningen är att göra det ännu tydligare hur mycket som krävs för att allmänt åtal för förolämpning ska vara påkallat från allmän synpunkt.

Hanteringen av ärekränkingsbrotten innehåller även en del andra frågor som måste prövas, exempelvis finns begränsningar när det gäller allmän åklagares behörighet att handlägga ärekränkingsbrott som begåtts på det grundlags-skyddade området och i vissa fall ska någon åtalsprövning inte göras. Framförallt förtalsbrottets konstruktion är också ganska komplicerad och straffbestämmelsen kan vara svår att tillämpa i praktiken. Straffbestämmelsen om förolämpning ändrades både språkligt och i sak den 1 januari 2019. Handboken innehåller därför dels ett inledande kapitel om den rättsliga regleringen, dels mer praktisk vägledning till stöd för de överväganden som åklagare måste göra i olika skeden av handläggningen.

När det i handboken talas om åtalsprövning avses genomgående åtalsprövning enligt 5 kap. 5 § brottsbalken, om inget annat uttryckligen anges.

Återkoppling till UC Stockholm

UC Stockholm följer rättsutvecklingen på området, både vad gäller straffbestämmelserna och åtalsprövningsregeln. Vi tar därför tacksamt emot information om intressanta domar och annat material som rör ärekränkingsbrott.

⁴ Jfr Tillsynsrapport, Utvecklingscentrum Stockholm, december 2011, ÅM-A 2011/0674.

2 Rättslig reglering om ärekränkingsbrott och åtalsprövning

I detta kapitel ges en översiktlig redogörelse för straffbestämmelserna om förtal, grovt förtal och förolämpning samt för åtalsprövningsregeln. Framställningen är tänkt som en bakgrund till den praktiska vägledningen om handläggning och åtalsprövning vid ärekränkingsbrott ([kapitel 4](#) och [kapitel 5](#)), som är huvudsyftet med handboken.⁵

2.1 Förtal

5 kap. 1 § brottsbalken

Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för *förtal* till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.

2.1.1 Förtalsuppgiften

Ansvar för förtal kräver att någon lämnar en *uppgift om en annan fysisk person*.⁶ Det kan vara fråga om en muntlig likaväl som en skriftlig uppgift. Även bilder och filmer kan förmedla en uppgift. Förtal omfattar inte bara uppgifter om en bestämd gärning eller omständighet utan gäller även mer allmänna ärekränkande omdömen. Det krävs dock att det är en *uppgift med viss konkretion* och inte enbart ett värdeomdöme. Som exempel på konkreta uppgifter som kan utgöra förtal kan nämnas påståenden om att en person är pedofil eller alkoholist. Ett påstående om att en person är ful eller otrevlig är däremot att anse som ett värdeomdöme.

I princip gäller straffansvaret för förtal oberoende av om uppgiften är sann eller inte. I vissa fall måste dock sanningshalten i en förtalsuppgift prövas (se [avsnitt 2.1.3](#)). Det innebär att det som påstås måste ha ett så bestämt innehåll att det är möjligt att pröva om uppgiften är sann.

⁵ Den som önskar en mer fullständig redogörelse för rättsläget hänvisas till sedvanliga rättskällor. Som exempel kan nämnas Brottsbalken – en kommentar (Zeteo), Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl. 2015, samt betänkandet Integritet och straffskydd, SOU 2016:7, med vidare hänvisningar.

⁶ Juridiska personer omfattas inte. Straffansvar för förtal av en avliden person regleras i 5 kap. 4 § brottsbalken.

För straffbarhet förutsätts vidare att uppgiften är ägnad att utsätta den utpekade för andras missaktning. Det innebär att ska vara fråga om en *nedsättande uppgift*, dvs. en uppgift som typiskt sett kan medföra att andra får en mer negativ bild av personen eller att personen betraktas som en i något avseende "sämre" människa. Bedömningen av vad som är en nedsättande uppgift ska göras från den utpekades utgångspunkt och inte utifrån allmänt rådande värderingar.⁷

Som ett exempel på förtalsuppgift har i brottsbeskrivningen angetts att någon utpekar en annan person som brottslig. För att vara nedsättande måste uppgiften gälla brottslighet av allvarigare beskaffenhet. Det innebär att påståenden om att någon gjort sig skyldig till exempelvis en trafikförseelse eller ordningsförseelse inte kan utgöra förtalsbrott.

Det andra exemplet är att utpeka någon som klandervärd i sitt levnadssätt. Även detta måste vara av allvarigare beskaffenhet. En bedömning måste göras i varje enskilt fall. Uppgifter om att någon är otrogen, sprider lögn eller är lösaktig skulle kunna vara men är inte med automatik straffbara. Att sprida uppgifter om att en person är alkoholist eller narkotikamissbrukare eller säljer sex bör i många fall kunna bedömas som förtal. I NJA 2003 s. 567 bedömdes en uppgift om att en offentlig person skulle medverka i en porrfilm som nedsättande.

En relativt vanlig fråga gäller spridning av nakenbilder respektive bilder eller filmer på personer som har sex eller med annat sexuellt innehåll. Nakenheten i sig respektive uppgiften att en person har sex kan normalt inte anses vara nedsättande. För att spridning av en nakenbild ska vara straffbart som förtal krävs någon ytterligare omständighet som gör uppgiften nedsättande, t.ex. att bilden kombineras med text som kan uppfattas som nedsättande eller att bilden läggs ut på en internetsida där sexuella tjänster mot ersättning bjuds ut. I vissa fall kan t.ex. ett fotografi i sig förmedla ett nedsättande intryck som gör att det ensamt kan duga som förtalsuppgift.⁸

Spridning av samlagsfilmer bedöms ofta som förtal eller grovt förtal med hänvisning till rättsfallet NJA 1992 s. 594. Högsta domstolen dömde i det målet en man för grovt förtal genom spridning av en smygtagen samlagsfilm. Den uppgift som lämnades när filmen spreds till andra var dels att målsäganden kände till att samlaget filmades, dels att hon inte hade något emot att filmen visades för andra. Båda dessa uppgifter var felaktiga. Den bild av målsäganden som förmedlades genom spridning av filmen ansågs nedsättande för henne.

2.1.2 Spridningen

Uppgiften måste ha spridits till någon annan än den som uppgiften avser. Det räcker inte att uppgiften har gjorts tillgänglig för andra utan det måste vara styrkt att någon verkligen har fått del av den. Det krävs inte någon större

⁷ Se vidare t.ex. SOU 2016:7 s. 411 f.

⁸ Observera att spridning av nakenbilder ofta är straffbart som olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c § brottsbalken.

spridning utan brottet är fullbordat så snart uppgiften kommit till åtminstone en tredje mans kännedom. En annan sak är att omfattningen av spridningen kan få betydelse när det gäller brottet svårhetsgrad.

Förtalsbrottet har i rättspraxis inte ansetts vara ett s.k. perdurerande brott. Preskriptionstiden har räknats från den dag då uppgiften lämnats till annan.

2.1.3 Ansvarsfrihetsregeln i 5 kap. 1 § andra stycket brottsbalken

En gärning som utgör förtal i s.k. teknisk mening, dvs. uppfyller rekvisiten i 5 kap. 1 § första stycket brottsbalken, kan ändå vara straffri om den som lämnat uppgiften antingen var skyldig att uttala sig eller om det annars, med hänsyn till omständigheterna, var försvarligt att lämna uppgiften och uppgiftslämnaren visar att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skälig grund för uppgiften.

Exempel på situationer när det kan föreligga en skyldighet att uttala sig är vittnesmål, polisförhör samt andra förhör eller utredningar som äger rum inför domstolar eller administrativa myndigheter vid prövning av mål eller ärenden.

Försvarlighetsbedömningen kan vara svår och aktualiserar ofta en avvägning mellan olika motstående – allmänna eller enskilda – intressen. Yttrandefrihetsaspekter ska beaktas. Exempelvis anses det finnas ett tungt vägande intresse av att den allmänna nyhetsförmedlingen är fullständig och vederhäftig och det intresset kan därför ofta få väga över den enskildes anspråk på skydd mot nedsättande uttalanden. Det måste också finnas utrymme för den politiska debatten och för en allmän diskussion om andra samhällsrelaterade, kulturella och vetenskapliga frågor.

Vid försvarlighetsbedömningen måste man ta hänsyn till när, hur och till vem den nedsättande uppgiften lämnades. Syftet med uttalandet har också betydelse. Det finns ett ganska stort utrymme att i umgänget med närstående och vänner göra uttalanden som kan uppfattas som nedsättande. Vidare kan det vara försvarligt att diskutera aktuella uppgifter men vara brottsligt att t.ex. dra fram en gammal brottmålsdom ur glömskan.

Det kan vara försvarligt att, i varningssyfte, på ett sakligt sätt lämna uppgifter till exempelvis föräldrar till barn på en förskola om att en viss utpekad person, som dömts för sexualbrott mot barn, brukar uppehålla sig i närheten av förskolan. En mer allmän spridning av uppgifter, på internet eller annars till en stor krets, om att någon har gjort sig skyldig till exempelvis sexualbrott eller är pedofil, kan vara men anses ofta inte försvarligt även om syftet uppges ha varit att varna andra för personen. Bedömningen måste, liksom annars, göras mot bakgrund av omständigheterna i det enskilda fallet. Som exempel kan nämnas att Hovrätten för Västra Sverige har funnit att några ungdomar gjort sig skyldiga till grovt förtal i en sådan situation. Ungdomarna hade på Facebook publicerat bild på en person (som var polis) tillsammans med påståenden om att personen

var pedofil och hade försökt få med sig barn i en skåpbil. I inlägget fanns också en uppmaning till vidare spridning.⁹

Att lämna ett omdöme eller tjänstgöringsintyg är en vanlig situation där en intresseavvägning måste göras och där det ofta kan vara försvarligt att, på ett sakligt sätt, lämna nedsättande uppgifter.

Vid försvarlighetsbedömningen ska man inte beakta om uppgiften var sann eller om det fanns skälig grund för den. Bedömningen ska göras oberoende av sanningshalten och man bör därför vid sin prövning utgå från att uppgiften är sann.

Det är åklagaren, eller målsäganden vid enskilt åtal, som har bevisbördan för att det inte var försvarligt att lämna uppgiften. Bevisskyldigheten är i regel uppfylld om den tilltalade inte på något sätt gör antagligt att gärningen var försvarlig.

Först om det är klarlagt att det fanns en skyldighet att uttala sig eller att det var försvarligt att lämna uppgiften finns det anledning att gå vidare till frågan om uppgiftens sanningshalt. Det åligger den som lämnat en viss uppgift att bevisa att uppgiften var sann eller att han eller hon i vart fall hade skälig grund för uppgiften. Bevisbördan är alltså omkastad. Om den som är misstänkt försöker bevisa att uppgiften var sann är det givet att åklagaren får föra motbevisning kring detta, men det är viktigt att endast sådant som är relevant dras fram i förundersökningen och rättegången.

Vad gäller kravet på skälig grund varierar kravet på aktsamhet mellan olika situationer. När någon vid straffansvar är skyldig att uttala sig är kraven lägsta. I andra fall måste krävas att den som sprider en uppgift har vidtagit rimliga åtgärder för att förvissa sig om att uppgiften är sann.¹⁰ Ju allvarligare och mer preciserad den lämnade uppgiften är, desto högre krav måste ställas. Beträffande uppgifter som har lämnats i en förtrolig krets är kraven på aktsamhet tämligen låga.

2.1.4 Ansvarsfrihet p.g.a. social adekvans

Som framgått i föregående avsnitt anses det finnas ett betydande utrymme för att exempelvis inom familjen eller vänskretsen göra nedsättande uttalanden om andra. Sådana uttalanden kan i vissa fall vara straffria även om uppgifterna varken var sanna eller den som lämnade uppgifterna kan visa att han eller hon hade skälig grund för dem. Detta följer av principen om social adekvans.

⁹ Hovrätten för Västra Sverige dom 2018-07-18 i mål nr B 3073-18. Se beträffande försvarlighetsbedömningen t.ex. NJA 2014 s. 808 (försvarligt att lämna uppgifter om brottslighet i en studentuppsats), NJA 2003 s. 567 (försvarligt att publicera en uppgift om att en partiledare skulle medverka i en pornografisk film) och NJA 2006 s. 16 samt RH 2002:39 (försvarligt att publicera uppgifter om polismän och misstänkta i utredningen om mordet på Olof Palme) och Svea hovrätts dom 2018-06-13 i mål nr FT 8835-17 (förhör under sanningsförsäkran vid en huvudförhandling i tvistemål).

¹⁰ Se tidigare nämnda NJA 2014 s. 808 samt NJA 2006 s. 16 där de publicerade uppgifterna hämtats från ett betänkande av en statlig utredning och där HD konstaterade att sådana uppgifter bör kunna tas för goda utan närmare källkontroll.

Ansvarsfrihet enligt den principen, eller undantagsregeln, gäller i situationer där det framstår som orimligt och oavsiktligt att ett straffrättsligt ingripande sker. När frågan om ansvarsfrihet för förtal ska prövas utifrån principen om social adekvans, har syftet med det nedsättande uttalandet särskild betydelse.¹¹

2.2 Grovt förtal

5 kap. 2 § brottsbalken

Om brott som avses i 1 § är grovt döms för *grovt förtal* till böter eller fängelse i högst två år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada.

Vid bedömningen av om ett förtalsbrott är grovt ska en helhetsbedömning göras av omständigheterna i det enskilda fallet. Det som framförallt har betydelse är hur pass allvarlig skada som det aktuella förtalsbrottet typiskt sett kan leda till. Av lagtexten framgår att uppgiftens innehåll och spridningen är omständigheter som särskilt ska beaktas.

När det gäller uppgiftens innehåll kan exempelvis beskyllningar om grova brott (särskilt sexualbrott) eller att uppgiften på grund av den utpekades ansvarsfulla ställning typiskt sett kan orsaka honom eller henne allvarlig skada medföra att förtalsbrottet bedöms som grovt. Spridning av t.ex. samlagsfilmer kan också vara att bedöma som grovt förtal.¹²

Såvitt avser spridningen ändrades bestämmelsen den 1 januari 2018 så att det numera uttryckligen anges att inte bara spridningens omfattning utan även sättet för spridningen ska tillmätas betydelse. Av förarbetena framgår att det, utöver hur många personer som fått tillgång till förtalsuppgiften, bör beaktas om spridningen skett på ett sätt som syftat till att ett stort antal personer verkligen skulle ta del av uppgiften. Så kan t.ex. vara fallet om bilder och uppgifter läggs ut på en plats – en webbsida t.ex. – som har ett stort antal besökare eller om publiceringen i sig görs på ett sätt som är ägnat att göra uppgiften särskilt uppmärksam. Det ska också beaktas om spridningen skett på ett sådant sätt att personer som är närstående eller bekanta till den utpekade ska få del av uppgifterna, vilket kan leda till särskilt stor skada. Ytterligare en omständighet som kan vara relevant är om spridningen skett på ett sådant sätt att den utpekade med lätthet kan identifieras och återfinnas för den som söker information om personen.¹³

¹¹ Se t.ex. NJA 2014 s. 808 p. 24.

¹² Se tidigare nämnda NJA 1992 s. 594.

¹³ Prop. 2016/17:222 s. 69 och 101.

2.3 Förolämpning

5 kap. 3 § brottsbalken

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för *förolämpning* till böter.

Om brottet är grovt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Förolämpningsbestämmelsen ändrades såväl språkligt som i sak den 1 januari 2019.¹⁴ Syftet var bl.a. att den utveckling av förolämpningsbrottet som skett i praxis och doktrin skulle återspeglas i lagtexten. Beskrivningen av de tillvägagångssätt som kan innebära en förolämpning moderniserades. Brottskonstruktionen ändrades också så att gärningar som är ägnade att (dvs. typiskt sett kan förväntas) kränka någons självkänsla eller värdighet omfattas av straffansvar.

En förolämpning kan begås genom såväl ord som andra beteenden, t.ex. tecken, gester, imitationer eller andra handlingar. Det är inte någon förändring i förhållande till vad som gällt före lagändringen.

Till skillnad från förtalsbrottet, som utgår från vilken påverkan ett nedsättande uttalande kan ha för en persons anseende hos andra människor, syftar förolämpningsbrottet till att ge straffrättsligt skydd för den egna självkänslan eller värdigheten. Utmärkande är alltså att förolämpningsbrottet avser uttalanden eller beteenden som riktar sig till den berörda personen själv. Det ska vara fråga om sådant som typiskt sett kränker den berörda personens självkänsla eller värdighet, exempelvis uttalanden som anspelar på en persons etniska ursprung, sexuella läggning, könstillhörighet eller på något funktionshinder eller särpräglat drag i utseendet.

Genom avgränsningen till reaktioner som typiskt sett kan följa på ett visst uttalande eller beteende, undantas smärre angrepp på självkänslan eller värdigheten som den enskilde rimligen ska kunna tåla och som därför inte bör omfattas av straffansvar. I det avseendet innebär lagändringen, enligt motiven, snarast en begränsning av det straffbara området jämfört med vad som gällt tidigare.

Bedömningen av om gärningen var ägnad att kränka självkänslan eller värdigheten ska göras utifrån de faktiska förhållandena i det enskilda fallet och med hänsyn till den enskilda målsäganden. Av betydelse är då, utöver själva uttalandet, bl.a. sådant som parternas relation och normala språkbruk mellan varandra och om ett kränkande uttalande framstår som ett opåkallat angrepp på mottagaren. Uttalandet måste alltså på ett mer personligt plan kunna träffa den angripne, inte bara vara något som enligt en social norm rent allmänt kan anses

¹⁴ Se prop. 2016/17:222 s. 71 ff. och 101 f.

som förargande och därför olämpligt att uttala till andra. Uttalanden och beteenden måste alltid bedömas utifrån sitt sammanhang.¹⁵

2.4 Åtalsprövningsregeln

5 kap. 5 § brottsbalken

Brott som avses i 1–3 §§ får inte åtalas av någon annan än målsäganden. Om brottet riktar sig mot någon som är under arton år eller om i annat fall målsäganden anger brottet till åtal, får dock åklagaren väcka åtal om detta anses påkallat från allmän synpunkt och åtalet avser

1. förtal och grovt förtal,
2. förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning, eller
3. förolämpning med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck.

Har förtal riktats mot en avliden, får åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, förälder eller syskon och, om åtal av särskilda skäl anses påkallat från allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1–3 §§ att någon genom att förgripa sig på en främmande makts statsöverhuvud som vistas i Sverige eller på en främmande makts representant i Sverige har kränkt den främmande makten, får brottet åtalas av åklagare utan hinder av första stycket. Åtal får dock inte ske utan förordnande av regeringen eller den regeringen har bemyndigat till detta.

2.4.1 Åtalsprövningsregelns innebörd

Bestämmelsen i 5 kap. 5 § brottsbalken innebär att ärekränkingsbrotten som utgångspunkt är målsägandebrott. Huvudregeln är alltså att målsäganden är hänvisad till att väcka enskilt åtal.

Åtalsprövningsregeln ändrades den 1 juli 2014, då det tidigare kravet på "särskilda skäl" för allmänt åtal togs bort.¹⁶ Det är numera tillräckligt att åtal *anses påkallat från allmän synpunkt* för att allmänt åtal ska få väckas. Därutöver krävs, liksom tidigare, att målsäganden antingen är under 18 år eller har angett brottet till åtal.

I fråga om förolämpning krävs dessutom att det är fråga om en av situationerna som anges i punkterna 2–3. I den delen ändrades bestämmelsen senast den 1 juli 2018.¹⁷

¹⁵ I NJA 2004 s. 331 ansågs uttalanden till poliser ("grisar" och "svin") i en ingripande-situation ha gjorts mer för att ge uttryck för egen ilska och smärta än i syfte att förolämpa. Uttalandena var därför inte straffbara som förolämpning i det aktuella fallet.

¹⁶ För att allmänt åtal ska få väckas för förtal av avliden krävs dock fortfarande, enligt bestämmelsens andra stycke, särskilda skäl.

¹⁷ Prop. 2017/18:59.

2.4.1.1 Utvidgningen i åtalsrätten år 2014

I förarbetena till lagändringen år 2014 angavs följande om bakgrunden till den något utvidgade möjligheten att väcka allmänt åtal.¹⁸

Framför allt internet har möjliggjort en mycket stor och snabb spridning av information. Informationen är lätt sökbar och blir ofta kvar på internet en lång tid. Detta är givetvis i allmänhet positivt ur ett yttrandefrihets- och demokratiperspektiv, men inte när det rör sig om brottsliga meddelanden, t.ex. förtal. Det kan antas att den stora och snabba spridningen, tillsammans med det förhållandet att uppgifterna finns kvar på internet och är sökbara under lång tid, medför andra och svårare konsekvenser för den som anser sig förtalad än andra mer traditionella publiceringar. Det har också på senare tid uppmärksammats att klimatet i olika diskussionsfora är hårt och att många, inte minst unga personer, "hängs ut" på nätet på ett sätt som kan drabba dem avsevärt.

Regeringen framhöll att en viss utvidgning av möjligheten till allmänt åtal bl.a. möjliggör något fler ingripanden från det allmännas sida mot förtal och förolämpningar på internet.

I tidigare förarbeten gavs som enda exempel på när åtal av särskilda skäl kunde anses vara påkallat från allmän synpunkt att en innehavare av en allmän befattning utsätts för förtal som avser hans eller hennes åtgärder i befattningen.¹⁹ Allmänt åtal för förtal ansågs dock, enligt den tidigare lydelsen, vara möjligt även i andra särskilt kvalificerade fall.

Genom att ta bort kravet på särskilda skäl sänktes ribban för allmänt åtal något. Enligt förarbetena bör allmänt åtal nu kunna väckas om det finns antingen ett klart samhällsintresse av att brottet beivras eller starka skäl med hänsyn till målsäganden att det allmänna medverkar.²⁰

I författningskommentaren anfördes följande om innebörden av den ändrade åtalsprövningsregeln.²¹

Utgångspunkten är att allmänt åtal i fortsättningen inte ska begränsas till de mest kvalificerade fallen. Allmänt åtal bör ofta kunna anses påkallat från allmän synpunkt när det finns ett klart samhällsintresse i att brottet beivras. Ett sådant samhällsintresse kan föreligga om en brottstyp tar sig särskilt grova uttryck eller får en stor utbredning i samhället. Det kan t.ex. röra sig om ärekränkingsbrott som begås via internet eller på andra sätt som får en stor spridning bland allmänheten. En förutsättning bör dock vara att det inte handlar om brott av endast mindre allvarlig karaktär. Allmänt åtal bör också ofta anses vara påkallat ur allmän synpunkt när det finns starka skäl med hänsyn till målsäganden att det allmänna medverkar. Om en enskild person har drabbats mycket hårt objektivt sett av att bli förtalad eller förolämpad bör allmänt åtal i princip väckas. Vid bedömningen av hur hårt en enskild kan anses ha drabbats är det naturligt att beakta den ärekränkande uppgiftens karaktär och den spridning som uppgiften har fått. Även det förhållandet att brottet har riktat sig mot en ung person kan ha betydelse. Däremot bör det inte bli aktuellt att väcka allmänt åtal när det handlar om uppgiftslämnande som t.ex. utgör ett led i en pågående maktkamp eller smutskastning mellan olika grupperingar inom en organisation eller

¹⁸ Prop. 2013/14:47 s. 25.

¹⁹ Prop. 1962:10 del C s. 184 f.

²⁰ Prop. 2013/14:47 s. 25 f.

²¹ Prop. 2013/14:47 s. 38.

en liknande sammanslutning. I sådana fall framstår det sällan som påkallat att samhället medverkar till att beivra brottet.

2.4.1.2 *Utvidgningar i åtalsrätten avseende förolämpning år 1975–2018*

Tidigare lagändringar

När brottet ”missfirmelse av tjänsteman” upphävdes år 1975 infördes en rätt att väcka allmänt åtal för förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning.²² Några konkreta exempel gavs inte i propositionen. Förutsättningen var då, precis som för förtal, att åtal av särskilda skäl ansågs påkallat från allmän synpunkt.²³

År 1982 infördes en motsvarande rätt att väcka allmänt åtal för förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse.²⁴ I samband med införandet underströk departementschefen att en återhållsam tillämpning av åtalsregeln var åsyftad och allmänt åtal endast ska väckas i mer svårartade fall av sådana förolämpningar som anspelar på ras eller liknande kännetecken. Som exempel nämndes att någon vid upprepade tillfällen utsätts för sådan förolämpning på sin arbetsplats eller i sitt bostadsområde.²⁵

År 1987 infördes en rätt att väcka allmänt åtal för förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes sexuella läggning.²⁶ I förarbetena konstaterades att skyddet för de homosexuella bör utformas så att det överensstämmer med det skydd som andra minoritetsgrupper har och i propositionen uttalades att åtalsregeln bör tillämpas återhållsamt i enlighet med vad som redan följde av praxis.²⁷

Lagändringen år 2018

Vid den senaste lagändringen år 2018 utvidgades området för allmänt åtal så att även förolämpning med anspelning på könsöverskridande identitet eller uttryck omfattas. Det tar sikte på transpersoner. Förolämpning enligt tredje punkten behöver inte längre anspela på omständigheter hos den förolämpade. Även misstagsfall och förolämpning med anspelning på omständigheter som gäller en annan person än den förolämpade omfattas alltså. Det innebär att allmänt åtal kan komma ifråga när någon har förolämpat en person med utgångspunkt i en felaktig uppfattning om den personens etniska ursprung, sexuella läggning etc. Allmänt åtal kan också bli aktuellt i fall då någon har förolämpat en person på grund av omständigheter hos någon annan person. Ett exempel som anges i förarbetena är fall då ett barn förolämpas på grund av en förälders trosbekännelse eller sexuella läggning.²⁸

²² Prop. 1975:78.

²³ Som framgått ovan krävs inte längre ”särskilda skäl”.

²⁴ Prop. 1981/82:58.

²⁵ Prop. 1981/82:58 s. 20 och 24.

²⁶ Prop. 1986/87:124 som språkligt ändrades genom prop. 2007/08:95.

²⁷ Prop. 1986/87:124 s. 39.

²⁸ Prop. 2017/18:59 s. 40.

3 Allmän åklagares behörighet att handlägga ärekränkningsbrott

- Ärekränkande uttalanden eller uppgifter som lämnats i ett grundlagsskyddat medium får bara prövas av Justitiekanslern (JK).
- Polis och åklagare är i dessa fall inte behöriga att fatta några beslut alls med anledning av anmälan eller misstanken utan ärendet ska omgående överlämnas till JK.
- Om åklagaren är tveksam i frågan om en anmälan eller misstanke ska handläggas av allmän åklagare eller JK bör åklagaren i första hand söka vägledning i JK:s promemoria om kompetensfördelningen. Promemorian finns på Rånet.
- Om åklagaren därefter fortfarande känner tveksamhet i behörighetsfrågan ska JK kontaktas omgående. Kontaktuppgifter finns i promemorian.
- Anmälningar eller misstankar som ska handläggas av JK ska alltid överlämnas till JK omgående, dvs. utan dröjsmål.

3.1 Inledning

I de allra flesta fall råder det inte någon tveksamhet när det gäller polis och åklagares behörighet att handlägga en anmälan om förtal eller förolämpning. Ärekränkingsbrott kan dock utgöra tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott och faller då under Justitiekanslerns (JK:s) exklusiva behörighet. I vissa fall är gränsdragningsfrågan inte helt självklar.

Det har förekommit att åklagare av misstag fattat beslut i förundersökningsfrågan i ärenden där endast JK har varit behörig åklagare. Det är därför viktigt att som åklagare ta för vana att reflektera över behörighetsfrågan. Detta måste göras redan inledningsvis.

3.2 Det grundlagsskyddade området

Den medborgerliga fri- och rättigheten att uttrycka sig i bl.a. tryckta skrifter och vissa andra medier skyddas av tryckfrihetsförordningen (TF) resp. yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Ingridanden mot den som misstänks för brott mot TF eller YGL får bara göras av JK, som på detta område ensam har de befogenheter vid brottsbekämpning som polis och åklagare annars har.

När det gäller TF:s och YGL:s tillämpningsområde hänvisas till JK:s *Promemoria angående kompetensfördelningen mellan Justitiekanslern och polis/allmän åklagare vid misstankar om otillåtna yttranden m.m.* Promemorian finns på Rånet.

Vidarespridning av uppgifter som lämnats i ett grundlagsskyddat medium – t.ex. genom att en privatperson lägger ut uppgifter från en dagstidnings nätupplaga på Facebook – omfattas inte av JK:s exklusiva behörighet.

3.3 Innebörden av JK:s exklusiva behörighet

Om förtalsuppgifterna har lämnats på ett medium som omfattas av TF eller YGL är JK ensam behörig åklagare och allmän åklagare får inte fatta några beslut alls med anledning av anmälan, vare sig i förundersökningsfrågan eller om tvångsmedel eller annat, utan ska omgående överlämna ärendet till JK. Det kan exempelvis vara fråga om att någon blivit utpekad som brottslig i tryckt skrift (t.ex. dagstidningar och böcker), i ett radio- eller tv-program, i en dagstidnings nätupplaga eller på en hemsida som har utgivningsbevis.²⁹ I de flesta fall omfattas uttalanden som publiceras på internet dock inte av TF:s och YGL:s bestämmelser.³⁰

Innan åklagaren tar ställning till anmälan i sak måste hon eller han således förvissa sig om att allmän åklagare är behörig att handlägga ärendet.

Vid tveksamhet om en misstanke eller anmälan ska handläggas av allmän åklagare eller JK bör åklagaren i första hand gå igenom JK:s promemoria om kompetensfördelningen.

Om åklagaren därefter fortfarande känner tveksamhet i behörighetsfrågan ska JK kontaktas omgående. Kontaktuppgifter finns i promemorian.

Preskriptionstiderna för tryck- och yttrandefrihetsbrott är i regel kortare än normalt. Vid otillåtna yttranden i exempelvis radiosändningar och tidningar är preskriptionstiden sex månader från sändning resp. publicering. Det är därför angeläget att anmälningar som ska prövas av JK alltid överlämnas dit omgående, dvs. utan dröjsmål.

²⁹ Om en hemsida har utgivningsbevis kan kontrolleras hos Myndigheten för press, radio och tv. Tillståndsregistret finns tillgängligt på www.mpr.se.

³⁰ Högsta domstolen har prövat om en privatpersons livesändning via internet av en våldtäkt omfattades av grundlagsskydd enligt den s.k. webbsändningsregeln i 1 kap. 6 § första stycket andra meningen yttrandefrihetsgrundlagen. HD fann att så inte var fallet. Se HD:s dom den 2 juli 2018 i mål nr B 3552-17. (Personen hade av hovrätten dömts för grovt förtal vilket inte prövades i sak av HD.)

3.4 Den praktiska handläggningen vid överlämnande till JK

När en brottsmisstanke ska överlämnas till JK för ställningstagande till om förundersökning ska inledas fattar åklagaren beslutet "Brottsmisstanken avslutas" i Cåbra och som skäl anges att misstanken/ärendet överlämnas till JK. Om det inte finns några andra öppna brottsmisstankar avslutas hela ärendet. Ärendet kan sedan återupptas om det kommer åter från JK för handläggning av allmän åklagare.

Om förundersökning redan är inledd, av polis eller åklagare, när frågan om överlämnande till JK aktualiseras fattas beslutet "Ledningen av förundersökningen överlämnas till utredande myndighet" i Cåbra. Under skäl väljer man "Annan myndighet". Det bör också antecknas att det är till JK som ärendet överlämnas. Om ärendet sedan kommer åter från JK fattas beslutet "Brottsutredningen fortsätter".

4 Handläggningen av ärenden om ärekränkingsbrott

I detta kapitel ges vägledning om den inledande prövning som åklagaren måste göra när ett ärende om förtal eller förolämpning kommer in. De steg som måste passeras före en eventuell åtalsprövning samt vissa ytterligare handläggningsfrågor tas också upp här. Vägledning om själva åtalsprövningen lämnas i nästa kapitel. En kortfattad checklista för de bedömningar som måste göras när ett ärende om ärekränkingsbrott kommer in till åklagare finns i en [bilaga](#) sist i handboken.

4.1 Finns det anledning att anta att brott har begåtts?

När åklagaren ska ta ställning till en anmälan om förtal eller förolämpning måste han eller hon först göra en bedömning av om det överhuvudtaget finns anledning att anta att brott har begåtts. Vissa uttalanden, såsom rena värdeomdömen om att någon är ful eller dum, är exempelvis inte straffbara som förtal. Det samma gäller spridning av uppgifter om att någon är dömd för t.ex. trafik- eller ordningsförseelser.

I prövningen av om det finns anledning att anta att förtalsbrott har begåtts ingår dels en bedömning av om uttalandet i sig kan utgöra förtal (dvs. om det är fråga om förtal i teknisk mening), dels om det i så fall kan anses ha varit försvarligt att lämna uppgiften eller om det fanns en skyldighet att uttala sig. (Se närmare om försvarlighetsbedömningen i [avsnitt 2.1.3](#) och [avsnitt 4.8](#).)

Om det vid den inledande bedömningen av anmälan och eventuellt ytterligare underlag kan konstateras att det inte finns anledning att anta att brott har begåtts ska förundersökning inte inledas respektive läggas ned på den grunden. Åklagarens ställningstagande beträffande frågan om den anmälda gärningen är brottslig kan få betydelse i andra sammanhang. Det är därför viktigt att ge en korrekt och rättvisande bild av skälen till att åklagare beslutat att inte utreda, eller åtala, ett påstått brott.

Förundersökningsbegränsning med stöd av åtalsprövningsregeln behandlas närmare i [avsnitt 4.6](#).

I [avsnitt 2.1](#) (förtal) resp. [2.3](#) (förolämpning) finns en redogörelse för brottsrekvisiten. Vägledning om när åtal kan anses vara påkallat från allmän synpunkt lämnas i [avsnitt 5.2](#) (förtal) resp. [5.3](#) (förolämpning).

4.1.1 Oklart om ärekränkingsbrott kan ha begåtts men klart att allmänt åtal inte är påkallat

Det kan i vissa fall vara svårt att utifrån anmälningsuppgifterna, och utan vidare utredning, bedöma om förtals- eller förolämpningsbrott kan ha begåtts, samtidigt som det står klart att åtal under inga omständigheter kan vara påkallat från allmän synpunkt.³¹ För de fallen lämnar UC Stockholm följande vägledning.

Åklagaren kan besluta att inte inleda eller lägga ned en förundersökning med stöd av åtalsprövningsregeln, utan att dessförinnan ta ställning till om något brott kan antas ha begåtts. I ett sådant beslut bör åklagaren lämna en närmare motivering i fritext.

Exempel på beslutsmotiveringar:

- *Åtal är inte påkallat från allmän synpunkt. Förundersökning ska därför inte inledas. Beslutet innebär inte något ställningstagande till om förtalsbrott kan ha begåtts.*
- *Det är tveksamt om det finns anledning att anta att brott har begåtts. Åtal för ett eventuellt förtalsbrott är dock inte påkallat från allmän synpunkt. Förundersökning ska därför inte inledas.*

4.2 Innefattar gärningen även annat brott än förtal resp. förolämpning?

Det finns anledning att påminna om att åklagaren naturligtvis måste vara observant på om den anmälda gärningen kan vara att bedöma som något annat brott utan, eller med en annan, åtalsprövningsregel, t.ex. olaga integritetsintrång, falsk tillvitelse eller hets mot folkgrupp. (Angående konkurrensfrågor – se [kapitel 6](#).)

Om en anmäld gärning innefattar flera brott – t.ex. både förtal och olaga integritetsintrång – måste åklagaren beakta bestämmelsen i 20 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Där stadgas att i de fall en handling innefattar flera brott och något av dem hör under allmänt åtal får åklagare väcka åtal även för övriga brott. Om förundersökning inleds för ett brott – t.ex. olaga integritetsintrång som målsäganden angett till åtal – får förundersökning därför inledas även för förtal utan någon åtalsprövning enligt 5 kap. 5 § brottsbalken. Visar det sig senare att åtal inte kommer att väckas för olaga integritetsintrång måste en åtalsprövning avseende förtalsbrottet göras.

³¹ Det förutsätts här att ingen av undantagssituationerna i avsnitt 4.2–4.5 föreligger.

4.3 Är det fråga om en sådan situation som anges i 20 kap. 5 § brottsbalken då någon åtalsprövning inte ska ske?

Om vissa särskilda befattningshavare, t.ex. arbetstagare hos staten eller en kommun eller ledamöter i olika offentliga verksamheter, gör sig skyldiga till ärekränkingsbrott och därigenom åsidosätter vad som åligger dem i utövningen av tjänsten eller uppdraget får åklagare, enligt 20 kap. 5 § brottsbalken, väcka åtal utan hinder av åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken.³² Är det fråga om en sådan situation ska åklagaren således inte göra någon åtalsprövning och behöver inte heller fundera över om målsäganden har angett brottet till åtal. Annars är det sistnämnda nästa steg i prövningen.

4.4 Har målsäganden angett brottet till åtal eller är målsäganden under 18 år?

För att åklagare ska få åtala förtals- och förolämpningsbrott krävs att målsäganden antingen är under 18 år eller, om målsäganden är äldre, har angett brottet till åtal. Angivelse av brott ska enligt 20 kap. 3 § rättegångsbalken ske hos åklagare eller polismyndighet. Någon särskild form för angivelsen föreskrivs inte men det ankommer på åklagaren att kunna styrka att angivelse skett om det ifrågasätts. Om målsäganden har gjort en polisanmälan om förtal, grovt förtal eller förolämpning anses det innebära att målsäganden har angett brottet till åtal. Om däremot någon annan har gjort anmälan eller om polisen på eget initiativ, t.ex. i samband med ett ingripande, upprättat en anmälan bör målsäganden särskilt tillfrågas om förtals- eller förolämpningsbrottet anges till åtal. Framgår inte målsägandens inställning i åtalsfrågan av anmälan, eller på annat sätt, bör beslutsunderlaget kompletteras med den uppgiften. Målsäganden bör normalt tillfrågas om sin inställning innan förundersökning inleds eller ytterligare utredningsåtgärder vidtas.³³

4.5 Är det fråga om en sådan situation som krävs för att allmänt åtal ska kunna väckas för förolämpning?

När det gäller förolämpning krävs för att allmänt åtal ska kunna bli aktuellt att det är fråga om en av de situationer som anges i 5 kap. 5 § första stycket 2 eller 3 brottsbalken. I andra fall av förolämpning ska förundersökning inte inledas eller läggas ned eftersom brottet då endast får åtalas av målsäganden.

³² Se t.ex. NJA 2008 s. 470.

³³ Detta gäller bara i de fall målsäganden inte själv har polisanmält förtal eller förolämpning.

4.6 Beslut om förundersökning eller förundersökningsbegränsning?

Inför sitt beslut i förundersökningsfrågan måste åklagaren göra en inledande prövning av om brottet faller under allmänt åtal.³⁴ Om man kan förutse att åtal inte ska väckas till följd av en åtalsprövningsregel ska förundersökningsbegränsning normalt ske, dvs. förundersökning ska inte inledas alternativt läggas ned. Åklagaren måste således redan i det här skedet ta ställning till om åtal kan anses påkallat från allmän synpunkt. Det ställer visst krav på att underlaget – ofta anmälningsuppgifterna – för prövningen är tillräckligt för att pröva intresset av åtal.³⁵

Ibland är det utifrån anmälningsuppgifterna svårt att bedöma om åtal kan anses påkallat från allmän synpunkt. Exempelvis kan det finnas vissa indikationer på att ett förtal har fått eller skulle kunna få allvarliga konsekvenser för målsäganden, samtidigt som det saknas tillräckligt underlag för att bedöma hur hårt målsäganden har drabbats. I sådana fall bör förundersökning inledas så att förutsättningarna för allmänt åtal kan utredas.³⁶

När det gäller närmare vägledning om förundersökningsbegränsning hänvisas till [RÅR 2008:2 Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse](#).

4.7 Förundersökningsledarskap m.m.

Förundersökningar om förtal eller förolämpning ska som huvudregel ledas av åklagare om någon person skäligen kan misstänkas för brottet. Det framgår av det s.k. fördelningscirkuläret, ÅFS 2005:9.

I de fall förundersökningsledarskapet ligger kvar hos polisen har polisen behörighet att besluta om förundersökningsbegränsning, t.ex. att lägga ned eller inte inleda förundersökning mot bakgrund av åtalsprövningsregeln (23 kap. 4 a § tredje stycket rättegångsbalken).

Åtalsprövning efter slutförd utredning får emellertid bara göras av åklagare.

4.8 Sanningsbevisning och försvarlighet – något om utredning och bevisföring

Som framgått i [avsnitt 2.1.1](#) gäller straffansvaret för förtal i princip oberoende av om den spridda uppgiften är sann eller inte. Huvudregeln är att någon sanningsbevisning inte ska föras. Bara i de fall det fanns en skyldighet att uttala

³⁴ 23 kap. 4 a § rättegångsbalken jämfört med åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken.

³⁵ RÅR 2008:2 s. 8.

³⁶ Om det finns starka skäl med hänsyn till målsäganden kan allmänt åtal vara påkallat, se kapitel 5.

sig eller om det var försvarligt att lämna en viss uppgift blir det, enligt förarbeten och doktrin, aktuellt att föra sådan bevisning. Bevisbördan för att en uppgift är sann, eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den, ligger på den som är misstänkt. Detta medför att åtgärder för att utreda en uppgifts sanningshalt som huvudregel inte bör vidtas av polis och åklagare inom ramen för förundersökningen. Däremot ligger bevisbördan för att det inte var försvarligt att sprida en viss uppgift på åklagaren. Om den som är misstänkt gör en sådan invändning kan frågan om försvarlighet behöva utredas och bevisning föras. (Se [avsnitt 2.1.3](#)).

Undantagsfall – uppgiftens sanningshalt har betydelse för t.ex. försvarlighets- eller straffvärdebedömningen

I vissa fall kan det trots allt bli aktuellt att utreda sanningshalten i en uppgift, exempelvis för att kunna bedöma syftet med spridningen vilket kan ha betydelse för såväl försvarlighets- som straffvärdebedömningen samt även för bedömningen av om allmänt åtal är påkallat (se [avsnitt 5.2](#)). En sådan situation skulle kunna vara att en person i ett påstått varningssyfte har spridit uppgifter om att en person är dömd för sexualbrott mot barn. Då kan det, enligt UC Stockholms mening, finnas skäl för åklagaren att inom ramen för förundersökningen försöka ta reda på om det finns någon sanning i eller grund för uppgifterna. Det går inte heller helt att bortse från att straffvärdet av att sprida lögnaktiga uppgifter kan vara högre än att sprida uppgifter som i och för sig är riktiga. I många fall är det också mer eller mindre uppenbart om det är fråga om sanna eller osanna uppgifter. Enligt UC Stockholms uppfattning finns det inte något hinder mot att som försvärande omständighet åberopa att spridningen avsett lögnaktiga uppgifter.

Inte försvarligt att lämna uppgiften

I de fall åklagaren gör bedömningen att det inte var försvarligt att lämna en viss uppgift saknar frågan om uppgiftens sanningshalt betydelse för straffbarhetsfrågan. I dessa fall har sanningshalten endast begränsad betydelse för åtalsfrågan på det sätt som framgått av det nyss sagda.

Försvarligt att lämna uppgiften

Om åklagaren under förundersökningen kommer fram till att det kan anses ha varit försvarligt att lämna en viss uppgift och det finns omständigheter som talar för att uppgiften är sann, eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den, är åtal normalt inte påkallat från allmän synpunkt (se [avsnitt 5.2](#)). Det finns då sällan skäl för vidare utredning utan förundersökningen bör i stället läggas ned.

I de fall det finns anledning att slutföra förundersökningen och det då inte finns något som talar för att den spridda uppgiften är sann eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den, kan åklagaren väcka åtal om övriga förutsättningar för det är uppfyllda.

Bara om den tilltalade invänder att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skälig grund för den, och åberopar bevisning i den delen, finns det skäl för åklagaren att åberopa motbevisning.

Begäran om utredningsåtgärder

Om den som är misstänkt begär utredningsåtgärder som ska bevisa att uppgiften var sann eller att han eller hon hade skälig grund för den, bör åklagaren enligt UC Stockholms uppfattning normalt avslå begäran (med stöd av 23 kap. 18 b § första stycket rättegångsbalken). Den misstänkte kan då vända sig till rätten som får pröva begäran (23 kap. 19 § rättegångsbalken). I vissa fall bör åklagaren dock tillmötesgå en misstänkts begäran om sådana utredningsåtgärder, exempelvis när åklagaren anser att uppgiftens sanningshalt har betydelse och själv avser att föra bevisning om att uppgiften inte var sann.

Sanningsbevisning som åberopas av den tilltalade

I de fall den tilltalade åberopar sanningsbevisning får åklagaren vid behov åberopa motbevisning. Anser åklagaren att sanningsbevisning som den tilltalade åberopar uppenbart skulle bli utan verkan (t.ex. eftersom uppgiftens sanningshalt saknar betydelse i målet) är det lämpligt att uppmärksamma tingsrätten på det och begära att bevisningen inte ska tillåtas.

4.9 Åtal eller strafföreläggande – några sekretessfrågor

Den sekretess som gällt under förundersökningen upphör att gälla om uppgiften lämnas till domstol i samband med åtal. Det följer av 35 kap. 7 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Ärekränkingsbrotten ingår (till skillnad från olaga integritetsintrång) inte bland de brottstyper för vilka sekretess gäller hos domstolen enligt 35 kap. 12 § OSL. I ett mål som enbart rör t.ex. grovt förtal gäller alltså inte någon sekretess enligt den bestämmelsen och den kan inte åberopas som grund för stängda dörrar.

Om förtalsuppgiften rör den utpekades hälsa eller sexualliv, såsom uppgifter om sjukdomar, missbruk, sexuell läggning, könsbyte, sexualbrott eller annan liknande uppgift, kan sekretess emellertid gälla i domstolen enligt 21 kap. 1 § OSL, under förutsättning att det måste antas att den utpekade eller någon närstående kommer att lida betydande men om uppgiften röjs. Det är en primär sekretessbestämmelse som gäller för alla myndigheter som ska tillämpa OSL. Med stöd av den kan domstolen t.ex. besluta om stängda dörrar och sekretessbelägga uppgifter i målet.

Enligt 21 kap. 1 § tredje stycket OSL gäller sekretessen enligt bestämmelsen inte för uppgift som tas in i ett beslut, t.ex. uppgifter som tas in i ett strafföreläggande. Om det finns skäl att behålla sekretessen i ett förtalsärende bör åklagaren därför väcka åtal istället för att utfärda strafföreläggande.³⁷

³⁷ Se även RÅ:s tillsynsbeslut den 25 mars 2014 (ÅM 2013/10294).

5 Åtalsprövningen – vägledning

I detta kapitel ges vägledning om hur åtalsprövningsregeln – enligt UC Stockholms uppfattning – bör tillämpas i olika situationer.

5.1 Inledning – allmänt om åtalsprövningen

Av förarbetena framgår följande:

- Presumtionen är att åklagare endast undantagsvis ska föra talan om ärekränkingsbrott.
- För att åtal ska vara påkallat från allmän synpunkt bör det finnas antingen ett klart samhällsintresse av att brottet beivras eller starka skäl med hänsyn till målsäganden.

Huvudregeln är att den som är utsatt för ett ärekränkingsbrott är hänvisad till att väcka enskilt åtal. Åtalsprövningsregeln innebär att ärekränkingsbrotten endast undantagsvis ska utredas och åtalas av det allmänna. Som redovisats i [avsnitt 2.4](#) bör det för allmänt åtal finnas antingen ett klart samhällsintresse av att brottet beivras eller starka skäl med hänsyn till målsäganden. Några tydliga exempel på när åtal ska anses påkallat från allmän synpunkt lämnas inte i förarbetena. Inte heller finns mycket vägledning i doktrinen.

Klart samhällsintresse

Ärekränkingsbrott som begås via internet eller på andra sätt som får stor spridning bland allmänheten lyfts i förarbetena³⁸ fram som en brottstyp där det kan finnas ett klart samhällsintresse av lagföring, under förutsättning att det inte handlar om brott av endast mindre allvarlig karaktär.

När en innehavare av en allmän befattning utsätts för förtal som avser hans eller hennes åtgärder i tjänsten är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt. Det framgår av förarbetena till åtalsprövningsregeln i dess ursprungliga lydelse.³⁹

Starka skäl med hänsyn till målsäganden

När det gäller målsägandaspekten sägs i förarbetena att i de fall en enskild drabbas mycket hårt ”objektivt sett” av att bli förtalad eller förolämpad bör allmänt åtal i princip väckas. Vid bedömningen av hur hårt en enskild kan anses ha drabbats är det naturligt att beakta den ärekränkande uppgiftens karaktär och den spridning uppgiften har fått. Det kan också ha betydelse om brottet har riktats mot en ung person. Som exempel på när allmänt åtal inte bör vara

³⁸ Prop. 2013/14:47 s. 38.

³⁹ Prop. 1962:10 del C s. 184 f. Uttalandena gäller enbart förtalsbrott och alltså inte förolämpning.

aktuellt nämns uppgiftslämnande som utgör led i en pågående maktkamp eller smutskastning mellan olika grupperingar inom en organisation eller liknande.⁴⁰

5.2 Närmare om åtalsprövning vid förtal och grovt förtal

- En helhetsbedömning ska göras.
- Uppgiftens innehåll och karaktär, spridningens omfattning och karaktär samt konsekvenserna för målsäganden har betydelse för bedömningen.
- Om spridningen av en förtalsuppgift bedöms vara försvarlig och det finns omständigheter som talar för att den spridda uppgiften är sann eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den bör allmänt åtal normalt inte väckas.
- Ju allvarigare förtalsbrottet är, desto starkare är skälen generellt sett för allmänt åtal.
- Vid grovt förtal med ett straffvärde på fängelsenivå är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt.
- När en innehavare av en allmän befattning utsätts för förtal som avser hans eller hennes åtgärder i tjänsten är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt.
- I många fall är spridningen av en nedsättande uppgift också straffbar som olaga integritetsintrång. Då krävs inte någon åtalsprövning avseende förtalsbrottet.

5.2.1 Allmän vägledning

Vid åtalsprövningen ska en helhetsbedömning göras av om åtal är påkallat med hänsyn till samhälls- och/eller målsägandeintresset. Omständigheter som bör vägas in är

- uppgiftens innehåll och karaktär,
- spridningens omfattning och karaktär (inklusive avsikterna med spridningen) och
- konsekvenserna för den utpekade personen.

Det är inte alldeles självklart hur prövningen ska göras. Omständigheterna går delvis in i varandra. En och samma omständighet kan väga olika tungt i olika situationer. Omständigheterna har i många fall även betydelse för försvarlighetsbedömningen. (Se [avsnitt 2.1.3.](#)) När det gäller åtalsprövningens förhållande till

⁴⁰ Prop. 2013/14:47 s. 38.

frågan om försvarlighet kan det finnas skäl att redan inledningsvis lämna viss generell vägledning.

Om spridningen av en förtalsuppgift i ett visst fall bedöms vara försvarlig *och* det finns omständigheter som talar för att den spridda uppgiften är sann eller att den som lämnade uppgiften hade skälig grund för den bör, enligt UC Stockholms uppfattning, allmänt åtal normalt inte väckas. (Se även [avsnitt 4.8](#))

Uppgiftens innehåll och karaktär

Att sprida förtalsuppgifter som objektivt sett och för den utpekade personen har ett mycket integritetskränkande innehåll är typiskt sett särskilt straffvärt och skälen för allmänt åtal är i dessa fall också större än vid spridning av mindre känsliga uppgifter.

I de fall spridningen sker till personer som inte känner den utpekade (t.ex. via internet) har det betydelse hur pass tydligt utpekandet är. Om förtalsuppgiften innehåller exempelvis utförliga personuppgifter och bild på den utpekade, så att han eller hon är lätt att identifiera, gör det typiskt sett brottet allvarligare och det kan därmed finnas starkare skäl för allmänt åtal.

Hur pass trovärdiga förtalsuppgifterna framstår som har också betydelse. Om det framstår som uppenbart att en uppgift är felaktig eller om uppgiften är sådan att den knappt förtjänar att tas på allvar, talar det, enligt UC Stockholms uppfattning, starkt emot att åtal är påkallat från allmän synpunkt. Något förenklat kan sägas att ju mer osannolikt ett påstående är, desto mindre anledning finns det att väcka allmänt åtal. I de fallen drabbas målsäganden oftast inte särskilt hårt av förtalet och straffvärdet är normalt inte heller särskilt högt. I vissa fall är sådana uttalanden inte ens förtalsbrott.

Detaljerade uppgifter kan normalt sett framstå som mer trovärdiga och vara mer integritetskränkande än vaga och allmänt hållna påståenden.⁴¹

Spridningens omfattning och karaktär

Normalt krävs en stor spridning, via internet eller på annat sätt, för att åtal ska vara påkallat ur allmän synpunkt. Vid en omfattande spridning av en ned-sättande uppgift är risken för negativa konsekvenser för målsäganden typiskt sätt större än om uppgiften bara når ett fåtal personer. Även det förhållandet att spridningen skett på ett sätt som syftat till att ett stort antal personer skulle ta del av uppgiften, t.ex. genom att den läggs ut på en webbplats med många besökare, kan påverka bedömningen av om allmänt åtal är påkallat. Detsamma gäller om spridningen skett på ett sätt som gör det lätt för många att återfinna uppgifterna och identifiera den utpekade.⁴²

⁴¹ Mycket allmänt hållna uppgifter, vars sanningshalt inte kan prövas, är inte ens straffbara som förtal.

⁴² Detta är också omständigheter som kan göra att ett förtal bedöms som grovt.

I vissa fall kan det vara särskilt allvarligt att sprida en uppgift till personer som känner den utpekade, även om det inte rör sig om en stor krets. Beroende på vad det är för typ av uppgift kan de negativa konsekvenserna för den utpekade i många fall bli större eller mer påtagliga om uppgiften sprids till människor i hans eller hennes närhet (t.ex. arbetsgivare/arbetskamrater eller familj) än om samma uppgift sprids till ett större antal okända personer.⁴³

Att ett förtal upprepas gång på gång mot samma målsägande kan också påverka bedömningen av om allmänt åtal är påkallat.

Även syftet med eller anledningen till spridningen kan vägas in, exempelvis om det handlar om att varna andra eller om spridningen styrs av rena hämndmotiv.

Spridning av nedsättande uppgifter inom ramen för t.ex. vårdnadstvister, släkt- eller grannbråk eller andra liknande konfliktsituationer bör sällan föranleda allmänt åtal. I vissa sådana fall, exempelvis om den ena parten i en konflikt ensidigt förtalar den andra på ett mycket allvarligt sätt, kan det dock vara påkallat att ärendet utreds och lagförs av det allmänna.

Konsekvenserna för den utpekade personen

De negativa konsekvenser som en förtalad person drabbas av hänger naturligtvis samman med förtalsuppgiftens innehåll och spridningen. Ju mer integritetskränkande en förtalsuppgift är och ju större spridning den har fått, desto hårdare drabbas den utpekade normalt sett. Om exempelvis den utpekade har fått mer eller mindre hela sitt sociala liv förstört eller har fått påtagliga problem i arbetslivet (förlorat jobbet eller svårt att få uppdrag t.ex.) till följd av förtalet, talar det för att allmänt åtal är påkallat.⁴⁴ Detsamma kan gälla om målsäganden tvingas flytta från orten.

När spridningen av en uppgift har drabbat den utpekade personen mycket hårt kan det vara påkallat att väcka allmänt åtal även om innehållet i den nedsättande uppgiften i sig inte är anmärkningsvärt integritetskränkande eller spridningen särskilt stor. Spridning av uppgifter av sexuellt slag kan exempelvis drabba en ung målsägande värre än en vuxen. Religiösa eller kulturella uppfattningar hos personer som står den utpekade nära kan också ha betydelse för hur allvarligt målsäganden drabbas. Konsekvenserna måste dock alltid framstå som en rimlig och adekvat följd av spridningen.

Att målsäganden mår dåligt och känner obehag med anledning av att en nedsättande uppgift har spridits är sådana konsekvenser som regelmässigt följer på förtal. Det bör krävas betydligt mer än så för att målsägandeintresset ska anses väga särskilt tungt.

⁴³ Även detta är en omständighet som kan göra att ett förtal bedöms som grovt.

⁴⁴ Jfr dock vad som sägs ovan angående åtalsprövningen vid spridning som bedöms vara försvarlig.

Sammanfattning – ju svårare brott desto starkare skäl för allmänt åtal

En sammanvägd bedömning ska alltid göras med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet. Det går därför inte att ge generell vägledning om att spridningen beträffande en viss typ av förtalsuppgift måste vara av en viss närmare preciserad omfattning, eller att förtalsuppgiften måste vara av ett visst slag, för att allmänt åtal ska vara påkallat. Som en något förenklad hjälpregel kan sägas att ju allvarigare brottet är och ju högre straffvärde det har, desto starkare skäl finns det för allmänt åtal.

Vid grovt förtal med ett straffvärde på fängelsenivå är presumtionen, enligt UC Stockholms uppfattning, att allmänt åtal ska väckas.

5.2.2 Vägledning för vissa typiska förtalssituationer

5.2.2.1 *Spridning av bilder, filmer eller andra uppgifter av sexuell och integritetskränkande art*

När det gäller denna typ av uppgifter blir åtalsprövning numera endast aktuell i de fall spridningen inte också ska lagföras som olaga integritetsintrång. Straffansvar för olaga integritetsintrång förutsätter att det är sanna och korrekta uppgifter som sprids. Om någon t.ex. sprider falska uppgifter om att en person säljer sex eller andra osanna uppgifter av sexuell och integritetskränkande art måste en åtalsprövning avseende förtalsbrottet alltså göras.

I många fall kan allmänt åtal anses påkallat i situationer då särskilt integritetskränkande uppgifter av sexuell art sprids på internet, i vart fall om uppgifterna är detaljerade och framstår som trovärdiga. Ett exempel kan vara en falsk annons som ser ut att vara publicerad av målsäganden och förmedlar uppgiften att målsäganden säljer sexuella tjänster, särskilt om annonsen också innehåller kontaktuppgifter till målsäganden. Om motsvarande uppgifter sprids på t.ex. den utpekades arbetsplats kan åtal i vissa fall också vara påkallat från allmän synpunkt.

Det kan också, beroende på omständigheterna i övrigt, finnas skäl att väcka allmänt åtal när en ung person pekas ut som t.ex. prostituerad, eller liknande, i sociala medier.

Om spridningen däremot består av att sätta upp en eller ett par lappar med påståenden om att en person t.ex. är prostituerad, eller att lägga sådana lappar i några grannars brevlådor, är omständigheterna normalt inte sådana att allmänt åtal är påkallat.

I de fall en åtalsprövning undantagsvis ska göras vid förtalsbrott som består av spridning av bilder eller filmer med sexuellt innehåll (t.ex. samlagsfilmer eller bilder eller filmer som föreställer onani) kan följande vägledning ges. Om sådana förtalsuppgifter sprids på internet är det ofta fråga om grovt förtal. Det kan också vara grovt förtal att sprida t.ex. en samlagsfilm till några av målsägandens vänner eller bekanta, särskilt om målsäganden är ung. I sådana fall är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt. Även vid annan spridning av bilder eller

filmer av sexuell och integritetskränkande art, mot målsägandens vilja, kan allmänt åtal vara aktuellt om målsäganden drabbas mycket hårt av förtälet.

5.2.2.2 *Spridning av brottmålsdomar och andra uppgifter eller påståenden om brottslighet*

Spridning av brottmålsdomar är bara straffbart om spridningen inte anses vara försvarlig, eftersom det rör sig om spridning av en sann uppgift om att den utpekade är åtalad och dömd, eller frikänd, för brott.

Om spridningen av påståenden om brottslighet bedöms ha varit försvarlig är utgångspunkten, enligt UC Stockholms uppfattning, att allmänt åtal inte heller bör väckas i de fall det visserligen inte är klarlagt att uppgiften om brottslighet är sann, men det finns omständigheter som talar för att påståendena är riktiga eller att den som lämnade uppgifterna hade skälig grund för dem.⁴⁵

Försvarlighetsbedömningen är därför central i dessa fall. Anmälningssuppgifterna kan vara otillräckliga som underlag för bedömningen och det kan därför finnas behov av att inleda förundersökning för att närmare utreda frågan om försvarlighet. (Se [avsnitt 2.1.3.](#))

Om spridningen av en brottmålsdom eller andra uppgifter om att den utpekade har begått brott bedöms *inte* ha varit försvarlig, kan åtal vara påkallat från allmän synpunkt. Normalt bör krävas att domen eller uppgifterna gäller allvarlig brottslighet och har spridits på internet eller annars till ett mycket stort antal personer eller på ett sätt som syftat till att många skulle ta del av uppgifterna, alternativt till en krets av personer som innebär att spridningen får särskilt negativa konsekvenser för den utpekade.

Enligt UC Stockholms uppfattning skulle ett exempel på när det finns ett klart samhällsintresse av allmänt åtal kunna vara situationer när påståenden om allvarlig brottslighet (framförallt sexualbrottslighet) lämnas i sociala medier eller annars på internet, och där får en stor spridning, i stället för att anmälas till polisen. Att sådana "alternativa rättsprocesser" drivs på internet – utan några som helst rättssäkerhetsgarantier och med små möjligheter för den utpekade att freda sig – torde typiskt sett vara angeläget för det allmänna att motverka. Det bör därmed finnas ett klart samhällsintresse av att sådana förtalsbrott lagförs. En förutsättning är att straffvärdet i det enskilda fallet framstår som tillräckligt högt. Vid bedömningen har det bl.a. betydelse hur allvarligt det påstådda brottet är, hur pass detaljerade och trovärdiga uppgifterna framstår som och hur länge det är sedan händelsen ska ha ägt rum. Många gånger finns det i dessa fall också starka skäl för allmänt åtal av hänsyn till målsäganden. Även i de fall en polisanmälan om brottet har gjorts kan omständigheterna förstås vara sådana att det är påkallat att förtalsbrottet utreds och lagförs av det allmänna.

⁴⁵ Detsamma bör gälla om den som lämnade uppgiften var skyldig att uttala sig.

5.2.2.3 *Spridning av andra nedsättande uppgifter*

Påståenden om att en person lider av psykisk ohälsa eller har en missbruksproblematik är exempel på andra slags uppgifter som typiskt sett kan vara nedsättande. I de fall spridningen av sådana uppgifter inte också är att bedöma som olaga integritetsintrång, och åtalsprövning enligt 5 kap. 5 § brottsbalken därmed inte ska göras, bör det krävas relativt mycket för att allmänt åtal för förtalsbrott ska bli aktuellt. Detsamma gäller nedsättande uppgifter om att en förälder utsätter sina barn för allvarlig vanvård eller andra uppgifter om att en person lever på ett sätt som anses klandervärt. Åtal är, bl.a. av det skälet, därför endast undantagsvis påkallat från allmän synpunkt när en orosanmälan har gjorts till socialtjänsten om att ett barn far illa.⁴⁶ Bedömningen ska göras utifrån de allmänna utgångspunkter som anges i [avsnitt 5.2.1](#). Som framgår där är allmänt åtal sällan aktuellt när uppgifter lämnas inom ramen för vårdnadstvister och liknande.

5.2.2.4 *Förtal mot innehavare av allmän befattning*

När en innehavare av en allmän befattning utsätts för förtal som avser hans eller hennes åtgärder i tjänsten är åtal normalt påkallat från allmän synpunkt.⁴⁷

5.3 Närmare om åtalsprövning vid förolämpning

- Åtalsprövning vid förolämpningsbrott blir aktuell bara i de fall som anges i 5 kap. 5 § första stycket 2 och 3 brottsbalken, dvs. vid förolämpning i anledning av myndighetsutövning eller en "hatbrottssituation".
- För att åtal ska vara påkallat från allmän synpunkt krävs att det är fråga om förolämpningsbrott av allvarligt slag.
- För förolämpningsbrott som inte bedöms som grovt är åtal bara undantagsvis påkallat från allmän synpunkt.
- Om straffvärdet för ett förolämpningsbrott ligger på fängelsenivå är det normalt påkallat att brottet utreds och lagförs av det allmänna.
- Allmänt åtal kan i vissa fall vara påkallat vid återkommande förolämpningar.
- Vid enstaka fall av förolämpning är allmänt åtal normalt inte påkallat.
- Allmänt åtal kan dock vara påkallat vid enstaka allvarliga förolämpningar av särskilt kvalificerat slag.
- Att ett uttalande gjorts i affekt talar normalt mot allmänt åtal.

⁴⁶ I många fall kan det anses försvarligt att lämna sådana uppgifter.

⁴⁷ Prop. 1962:10 del C s. 184 f.

5.3.1 Allmän vägledning

I de allra flesta fall är förolämpning ett rent målsägandebrott. Enbart i någon av de situationer som anges i 5 kap. 5 § första stycket 2 och 3 brottsbalken blir det aktuellt för åklagare att göra en åtalsprövning, och ta ställning till om åtal kan vara påkallat från allmän synpunkt. (Se närmare [avsnitt 2.4.](#)) En grundförutsättning är alltså att det är fråga om

- förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning eller
- förolämpning med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck.

Om det är fråga om en sådan situation ska, liksom för förtalsbrott, en helhetsbedömning göras av om allmänt åtal är påkallat med hänsyn till samhälls- och/eller målsägandeintresset. Hur allvarligt brottet är har därvid betydelse. Precis som vid förtal är presumtionen att åklagare endast undantagsvis ska föra talan.

Det bör enligt UC Stockholms uppfattning krävas förolämpning av allvarligare slag, med ett relativt sett högt straffvärde, för att allmänt åtal ska komma i fråga. Man kan därvid ta gränsen mellan brott av normalgraden respektive grovt brott som utgångspunkt. För förolämpningsbrott som inte bedöms som grovt är åtal bara undantagsvis påkallat från allmän synpunkt.

Om ett förolämpningsbrott bedöms vara så allvarligt att straffvärdet ligger på fängelsenivå är det, å andra sidan, normalt påkallat att brottet utreds och lagförs av det allmänna.

5.3.2 Vägledning för vissa typsituationer

5.3.2.1 *Upprepade förolämpningar i vissa fall (allmänt åtal kan vara påkallat)*

Exempel på en situation då det kan vara påkallat att ett förolämpningsbrott utreds och lagförs av det allmänna kan vara kränkande homofobiska eller rasistiska uttalanden som återkommande/vid upprepade tillfällen har riktats mot en ung målsägande i dennes skolmiljö och drabbat honom eller henne särskilt hårt. Även upprepade förolämpningar på arbetsplatsen eller i bostadsområdet har i förarbetena nämnts som exempel på sådana kvalificerade fall där allmänt åtal kan vara påkallat.⁴⁸ Det bör dock observeras att denna typ av gärningar många gånger är att bedöma som ofredande. I så fall ska åtal inte också väckas för förolämpning (se vidare [kapitel 6](#) om konkurrensfrågor).

⁴⁸ Prop. 1981/82:58 s. 20 och 24.

5.3.2.2 *Särskilt grova förolämpningar (allmänt åtal kan vara påkallat)*

Normalt är allmänt åtal inte påkallat avseende ett enstaka förolämpande uttalande. Allmänt åtal kan dock vara påkallat vid enstaka allvarliga förolämpningar av särskilt kvalificerat slag, dvs. när förolämpningen är särskilt grov. Det kan vara såväl situationen i vilken förolämpningen framförs som innehållet i själva förolämpningen som gör brottet särskilt allvarligt. Om en person förolämpar någon annan på ett mycket allvarligt sätt genom utstuderade och förnedrande uttalanden kan allmänt åtal vara påkallat.

Att en person vid ett enstaka tillfälle kallar t.ex. en polis, åklagare, domare eller annan myndighetsperson för t.ex. "böggjävvel", "jävla hora", "fascistpolis" eller "åklagarfitta" är i sig inte tillräckligt för att åtal ska anses påkallat från allmän synpunkt. Detsamma bör gälla om någon vid ett enstaka tillfälle kallar en annan person för "negerjävvel" eller "jävla svartskalle". I vissa fall kan dock omständigheterna vara sådana att den typen av uttalanden, sedda i sitt sammanhang, får betraktas som särskilt allvarliga och kränkande för den som är utsatt.

Som ett konkret exempel på en sådan situation kan man tänka sig följande. En taxichaufför med arabiskt ursprung kör tre berusade personer en sen kväll. Passagerarna är otrevliga och vägrar betala för körningen. De ger sig verbalt på taxichauffören och kallar honom för "ditt jävla arabsvin". Stämningen är obehaglig och hotfull utan att några direkta hot uttalas. Taxichauffören har själv inte gjort något för att bråka eller provocera, utan endast begärt betalt för körningen enligt taxa. Han är i underläge och blir angripen i en utsatt situation. Omständigheterna sammantaget kan i ett sådant fall göra förolämpningen särskilt allvarlig och allmänt åtal kan därmed vara påkallat.

Ett annat exempel kan vara följande. En åklagare blir uppsökt av en av den tilltalades kompisar i samband med en huvudförhandling. Åklagaren står avskilt i en paus och förbereder pläderingen när personen, som uppträder lugnt men hotfullt, kommer fram och säger "din jävla värdelösa negeråklagare". Detta kan leda till att åklagaren kommer ur balans eller blir påverkad på annat sätt. Även i ett sådant fall kan omständigheterna sammantaget göra förolämpningen så allvarlig att det är påkallat att brottet lagförs av det allmänna.

5.3.2.3 *Uttalanden i affekt (allmänt åtal är normalt inte påkallat)*

Att ett uttalande gjorts i affekt eller annars i en upprörd situation talar normalt mot att åtal är påkallat från allmän synpunkt. Om en person i upprört tillstånd gör förolämpande uttalanden mot en polis i samband med ett ingripande eller mot en åklagare direkt efter avslutad huvudförhandling där personen dömts för brott, finns sällan skäl för allmänt åtal.⁴⁹ Naturligtvis måste en bedömning göras

⁴⁹ I vissa fall kan uttalanden, som i och för sig är nedsättande, vara helt straffria om de görs i t.ex. en ingripandesituation. Se NJA 2004 s. 331 där uttalanden till poliser ("grisar" och "svin") i en ingripandesituation ansågs ha gjorts mer för att ge uttryck för egen ilska och smärta än i syfte att förolämpa. Uttalandena var därför inte straffbara som förolämpning i det aktuella fallet.

av samtliga omständigheter och det är inte uteslutet att åtal någon gång kan vara påkallat för uttalanden som gjorts i affekt.

5.3.2.4 *Förolämpning i samband med annat brott*

Om förolämpningen uttalats i samband med annan brottslighet, t.ex. miss-handel eller olaga hot, och den är av rasistisk eller homofobisk art, finns det ofta skäl att i gärningsbeskrivningen för det andra brottet lyfta fram denna omständighet som en försvårande omständighet då det kan misstänkas föreligga ett hatbrottmotiv.⁵⁰ Beträffande konkurrensfrågor – se [kapitel 6](#).

⁵⁰ Se även 29 kap. 2 § 7 brottsbalken och RättsPM 2016:8 Hatbrott avsnitt 6.3.

6 Konkurrensfrågor

- Om det anmälda förfarandet, utöver ärekränkingsbrott, även innefattar brott med ett annat skyddsintresse är utgångspunkten att åtal för såväl ärekränkingsbrottet som det andra brottet ska väckas.
- Förtal och olaga integritetsintrång anses ha olika skyddsintressen och åtal bör därför väckas för båda brotten i konkurrens.
- Om skyddsintresset är detsamma, t.ex. vad avser förolämpning och ofredande, finns det inte skäl att åtala för båda brotten.

6.1 Utgångspunkter

Olika typer av brott kan ha olika skyddsintressen. Ärekränkingsbrotten är typiskt sett sådana brott där målsägandebrottet väger tungt. Om ett förfarande innefattar såväl ärekränkingsbrott som brott riktat mot staten, exempelvis hets mot folkgrupp, bör åtal ofta väckas för båda brotten. För det fall åtal inte skulle väckas för ärekränkingsbrottet finns det nämligen en risk för att målsägandens rätt till skadestånd inte kan tas tillvara på ett adekvat sätt.

Om ett förfarande, som i och för sig kan rubriceras som förtal eller förolämpning, sammantaget tar formen av rena trakasserier eller förföljelse av en målsägande bör åtal dock inte väckas för både ärekränkingsbrottet och det andra brottet, t.ex. ofredande eller sexuellt ofredande. I dessa fall bör åtal enbart väckas för det allvarigare brottet. Brotten har i dessa fall huvudsakligen samma skyddsintresse och målsägandens rätt till skadestånd kommer därmed att kunna bevakas. Den andra brottsmisstanken bör i så fall avslutas med hänvisning till konsumtion.

Se [avsnitt 4.2](#) om att åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken inte ska tillämpas om en gärning innefattar såväl ärekränkingsbrott som ett annat brott och åtal ska väckas även för det andra brottet.

6.2 Exempel

Olaga integritetsintrång

Spridning av t.ex. samlagsfilmer kan utgöra både förtal och olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c § brottsbalken. (Se t.ex. [ämnessidan Olaga integritetsintrång](#) på Rånet.) I förarbetena till sistnämnda bestämmelse sägs att det vid sådana konkurrenssituationer som huvudregel ska dömas för båda brotten i konkurrens, eftersom brotten har olika skyddsintressen (förtalsbrottet skyddar den ära och det anseende någon har hos andra medan olaga integritetsintrång har

den personliga integriteten som skyddsintresse). Eftersom grovt olaga integritetsintrång har en påtagligt högre straffskala bör det brottet dock, enligt förarbetena, normalt konsumera ansvar för förtalsbrott.⁵¹ Då förarbetsuttalandena kan uppfattas på olika sätt rekommenderar UC Stockholm att åtal väcks för båda brotten.

Falsk tillvitelse

Den som anmäler t.ex. ett påstått våldtäktsbrott till polisen och därmed gör sig skyldig till falsk tillvitelse ska inte också åtalas och dömas för förtal avseende samma gärning. Bestämmelsen om falsk tillvitelse reglerar exklusivt straffansvaret för fall som objektivt sett hör under bestämmelsen. Om personen däremot även på annat sätt sprider påståendet om att den utpekade gjort sig skyldig till våldtäkt, kan åtal väckas både för förtal och för falsk tillvitelse.

Ofredande

Upprepade verbala trakasserier med anspelning på t.ex. en persons sexuella läggning kan utöver förolämpning vara att bedöma som ofredande. Om åtal väcks för ofredande bör, som framgår ovan, åtal inte också väckas för förolämpning.

Hets mot folkgrupp

Om ett uttalande som är nedsättande för en folkgrupp eller annan grupp av personer även innefattar en förolämpning mot någon enskild person bör – om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda – åtal väckas för både hets mot folkgrupp och förolämpning.⁵² Målsägandetalan är inte möjlig vid åtal för enbart hets mot folkgrupp.⁵³

Förgripelse mot tjänsteman

Att förolämpa en tjänsteman i dennes myndighetsutövning har i praxis inte ansetts vara kriminaliserat som förgripelse mot tjänsteman utan enbart som förolämpning.⁵⁴

Förtal och förolämpning

Om ett uttalande riktar sig både till den som den nedsättande uppgiften avser – och är straffbar som förolämpning – och samtidigt sprids till andra personer – och därmed även är att bedöma som förtal – ska åtal bara väckas för förtal. Det framgår uttryckligen av 5 kap. 3 § brottsbalken att förolämpning är subsidiärt i förhållande till förtal.

⁵¹ Prop. 2016/17:222 s. 46 och 97.

⁵² Se även RättsPM 2016:8 avsnitt 7.7.

⁵³ NJA 1978 s. 3.

⁵⁴ RH 2013:61. Jfr dock Hovrätten för Västra Sverige dom 2016-10-13 i mål nr B3321-16 där förgripelse mot tjänsteman ansågs konsumera förolämpning.

Bilaga Checklista när ett ärende om ärekränkingsbrott kommer in

Denna checklista innehåller de viktigaste frågorna som behöver övervägas när ett ärende om ärekränkingsbrott kommer in till åklagare. Se vidare [kapitel 3](#) och [4](#) i handboken. Vägledning om hur åtalsprövningen bör göras finns i [kapitel 5](#).

1. **Är allmän åklagare behörig eller ska ärendet överlämnas till JK?**
 - a) Grundlagsskyddat medium – fatta inte något beslut i förundersökningsfrågan utan överlämna skyndsamt till JK.
 - Vid osäkerhet – vägledning finns i JK:s promemoria om kompetensfördelningen.
 - Fortfarande tveksamt – kontakta JK omgående.
 - b) Ärendet ska handläggas av allmän åklagare – gå vidare till 2.
2. **Finns det anledning att anta brott?**
 - a) Ja – gå vidare till 3.
 - b) Nej – inled inte/lägg ned fu.
 - c) Tveksamt, men klart att allmänt åtal inte är påkallat och undantag från åtalsprövning inte gäller enligt 3–6 nedan – inled inte/lägg ned fu med stöd av åtalsprövningsregeln. (Se punkt 7 nedan.)
3. **Innefattar gärningen även annat brott än förtal/förolämpning?**
 - a) Ja – om förundersökning inleds för det andra brottet ska någon åtalsprövning inte göras avseende förtal/förolämpning (RB 20:4 1 st.).
 - b) Nej – gå vidare till 4.
4. **Är det fråga om brott av särskild befattningshavare, t.ex. arbetstagare hos staten eller en kommun eller ledamot i offentlig verksamhet (BrB 20:5)?**
 - a) Ja – ingen åtalsprövning ska göras.
 - b) Nej – gå vidare till 5.
5. **Har målsäganden angett brottet till åtal eller är målsäganden under 18 år?**
 - a) Ja – gå vidare till 6 (förolämpning) eller 7 (förtal).
 - b) Nej – inled inte/lägg ned fu.
6. **Vid förolämpning – kan brottet höra under allmänt åtal?**
 - a) Ja, förolämpning mot någon i eller för myndighetsutövning (BrB 5:3 1 st. p. 2) – gå vidare till 7.

b) Ja, förolämpning mot någon i en "hatbrottssituation" (BrB 5:3 1 st. p. 3) – gå vidare till 7.

c) Nej, förolämpning i annat fall – inled inte/lägg ned fu.

7. Inledande åtalsprövning – kan åtal vara påkallat från allmän synpunkt?

a) Ja – inled/fortsätt fu.

b) Nej – inled inte/lägg ned fu.

c) Kanske – inled/fortsätt fu, utred förutsättningarna för allmänt åtal.

Vägledning för prövningen finns i [5.2](#) (förtal) och [5.3](#) (förolämpning).